

Kresowianie na Śląsku Opolskim, kresowianie na świecie (rec.)

Danuta Kisielewicz¹

Link do artykułu:

http://pogranicze.uni.opole.pl/biblioteka/docs/tom2/kisielewicz_t2n1.pdf

Standard cytowania (APA):

Kisielewicz, D. (2014). Kresowianie na Śląsku Opolskim, kresowianie na świecie (rec.). *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, t. 2, nr 1, s. 121-125.

Kresowianie na Śląsku Opolskim, pod red. naukową Marii Kalczyńskiej, przy współpracy Krystyny Rostockiej i Elżbiety Treli-Mazur, Opole 2011, 390 ss.

Kresowianie na świecie, pod red. naukową Marii Kalczyńskiej, Krystyny Rostockiej i Adama Wiercińskiego, Opole 2013, 249 ss.

W ostatnich latach wydane zostały w Opolu dwie publikacje, których treścią są Kresy Wschodnie i kresowiaci. Pierwsza z nich, zatytułowana *Kresowianie na Śląsku Opolskim* (Kalczyńska 2011) wydana została przez Politechnikę Opolską przy wsparciu Marszałka Województwa Opolskiego, druga, pt. *Kresowianie na świecie* (Kalczyńska, Rostocka, Wierciński 2013) przez Towarzystwo Naukowo-Społeczno-Kulturalne Polonia-Kresy. Obydwie publikacje są zbiorem materiałów opracowanych przez ludzi nauki z opolskich ośrodków akademickich i naukowych a także przez przedstawicieli środowisk kresowych mieszkających na Opolszczyźnie, w innych częściach Polski i Europie. Redaktorzy naukowi obydwu publikacji są naukowo i emocjonalnie związani z problematyką kresową. Maria Kalczyńska – pracownik naukowy Politechniki Opolskiej, a wcześniej Państwowego Instytutu Naukowego–Instytutu Śląskiego w Opolu od lat prowadzi badania nad środowiskami polonijnymi o kresowym pochodzeniu. Elżbieta Trela-Mazur – pracownik Uniwersytetu Opolskiego prowadzi badania z zakresu problematyki pogranicza wschodniego. Adam Wierciński, polonista – posiada w swym dorobku naukowym wiele publikacji o tematyce kresowej i emigracyjnej. Krystyna Rostocka jest działaczką społeczną, prezesem Opolskiego Oddziału Towarzystwa Polonia-Kresy, wcześniej była długoletnim prezesem Opolskiego Oddziału Stowarzyszenia Wspólnota Polska.

Te dwa obszernie dzieła ukazują – ogólnie rzecz ujmując – dziedzictwo kulturowe kresowiaków w Polsce, Europie i innych częściach świata. *Kresowianie na Śląsku Opolskim* traktują o powojennych losach repatriowanej – w wyniku podziału jałtańskiego – ludności ze wschodnich obszarów II Rzeczypospolitej na Opolszczyznę i przeniesieniu wartości kulturowych z Kresów Wschodnich na kresy zachodnie, tj. na Śląsk Opolski – nadgraniczny obszar historycznego Górnego Śląska. Natomiast *Kresowianie na świecie* ukazują

1 Prof. Danuta Kisielewicz – kierownik Katedry Studiów Regionalnych Uniwersytetu Opolskiego.

losy Polaków wywodzących się z Kresów, którzy z tych samych przyczyn, po II wojnie światowej znaleźli się w różnych częściach świata, stali się mieszkańcami różnych państw, wrosli w nową ziemię, dla niej żyli i pracowali, ale zawsze pozostali Polakami i kresowiakami.

Pierwsza z omawianych publikacji *Kresowianie na Śląsku Opolskim* jest zbiorem 54 tekstów, których autorami są badacze naukowci wielu dziedzin nauki oraz popularyzatorzy wiedzy o Kresach, a także świadkowie opisywanych wydarzeń o kresowym rodowodzie. Całość opracowania jest podzielona na 3 części.

W części pierwszej tego dzieła – Szkice i rozprawy – zamieszczone zostały artykuły przedstawiające losy kresowian w latach wojny, ich bagaż doświadczeń znaczone walkami, niewolą, utratą majątku, zsyłkami i deportacjami (Elżbieta Treła-Mazur), przedstawione zostały również historyczne uwarunkowania wysiedleń Polaków na obszary Polski już w nowych, powojennych granicach, głównie zaś na obszar Śląska Opolskiego (Bogdan Cimała). Dowiadujemy się także o nowym etapie życia przesiedleńców, którzy wbrew własnej woli musieli opuścić Kresy Wschodnie, zamieszkać na Opolszczyźnie i dzielić życie z ludnością autochtoniczną, zweryfikowaną jako polską. Wytworzył się tu bowiem podział na „swoich” i „obcych”, a linia podziału przebiegała między Ślązakami a Polakami „zza Buga” i osadnikami z centralnej Polski (Danuta Kisielewicz). Inne artykuły ukazują losy przesiedlonych kresowiaków na Śląsku Opolskim (ks. Andrzej Hanich), warunki deportacji prowadzonej na punkcie etapowym PURu w Głubczycach (Ksawery Jasiak), traktując również o pochodzeniu, liczebności i rozmieszczeniu tej ludności na Śląsku Opolskim (Elżbieta Dworzak), o przekazywaniu dziedzictwa kulturowego przez kresowiaków w miejscu ich osiedlenia (Tomasz Sitnik, Magdalena Górniak, Krzysztof Kleszcz). Znalazły się też teksty traktujące o posłudze duszpasterskiej duchowieństwa pochodzenia kresowego, o pracy w nowej rzeczywistości społeczno-politycznej ludzi różnych profesji: nauczycieli, bibliotekarzy, leśników.

W drugiej części książki – Wspomnienia i dokumenty – znajdują się wspomnienia, relacje, zapiski i opracowania ilustrujące młodzińcze lata życia kresowian w miejscach swego pochodzenia i zamieszkania: we Lwowie (Czesława Mykita-Glensk), Tarnopolu (Tadeusz Bednarczuk), Busku (Adam Frey), Stanisławowie (Jerzy Hickiewicz), Nadwórnej (Stanisław S. Nicieja), Biłce Szlacheckiej i Biłce Królewskiej (Krzysztof Kleszcz), Zarudziu (Paweł Szynkler), Kamionce Strumiłowej (Milena J. Kalczyńska) oraz w innych miejscowościach. Czasów współczesnych dotyczy natomiast tekst Marii Kalczyńskiej o wyprawach pielgrzymkowych z Opolszczyzny na Kresy Południowo-Wschodnie.

Zamieszczone są również teksty zawierające wiele cennych informacji o instytucjach pielęgnujących na Opolszczyźnie pamięć o Kresach. Są to: Muzeum Śląska Opolskiego (tekst autorstwa Elżbiety Dworzak i Małgorzaty Goc), Muzeum Regionalne w Kluczborku (Janina Baj), Opolski Oddział Stowarzyszenia Wspólnota Polska (Przemysław Harupa), Radio Opole (Halina Nabrdalik). Pamięć o Kresach kultywują społecznicy skupieni w stowarzyszeniach kresowych, którzy zamieścili teksty w tej części książki. Irena Kalita i Jerzy Duda napisali o funkcjonowaniu Opolskiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich, Alicja Nocoń o działalności oddziału tegoż towarzystwa w Kędzierzynie-Koźlu, Wanda Grajewska o działalności towarzystwa w Nysie. Znajdują się też teksty przedstawiające inicjatywy społeczne ludności pochodzenia kresowego w Głubczycach i w Brzegu. Walorem tego obszernego studium jest zamieszczenie w nim wykazu organizacji i stowarzyszeń kresowych oraz instytucji województwa opolskiego kultywujących

pamięć o Kresach, sporządzonego przez Jolantę Kołodziejską, pracownika Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego. Niezwykle cennym opracowaniem jest także tekst Weroniki Pawłowicz z Biblioteki Śląskiej w Katowicach, pt. *Kresowiana w polskich bibliotekach cyfrowych*. Autorka informuje w nim o prezentowaniu zbiorów o Kresach przez biblioteki w Polsce, które wyodrębniły kolekcje kresowe, m. in. materiały ikonograficzne o miastach kresowych, stare druki, czasopisma, artykuły i książki, opracowania bibliograficzne, i udostępniają je zainteresowanym w wersji elektronicznej.

W drugiej recenzowanej książce – *Kresowianie na świecie*, opublikowane artykuły naukowe i popularno-naukowe dotyczą życia i działalności kresowiaków w Europie i na innych kontynentach, roli, jaką odegrali w rozwoju życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego, oraz w podtrzymywaniu polskich tradycji w miejscach swego osiedlenia. Wśród nich znaleźli się przede wszystkim wybitni ludzie nauki, którzy wiedzę zdobytą na polskich uczelniach wykorzystywali w krajach swego zamieszkania, przyczyniając się do ich rozwoju gospodarczego i kulturalnego. Polakom o kresowym pochodzeniu, gdziekolwiek się znaleźli przyświecała zawsze idea rozwoju polskiej kultury, troska o polski język i tradycje, oraz podtrzymywanie więzi z krajem.

Publikację tę tworzy 21 tekstów, zamieszczonych w dwóch częściach. W pierwszej – *Historia Kresów wpisana w dzieje emigracji* – autorzy przedstawili etapy wojennych i powojennych przesiedleń Polaków w różne części Europy i świata. Ukazali życie kresowiaków w miejscach osiedlenia w Europie (np. w Niemczech) oraz na innych kontynentach: w Afryce Wschodniej i Południowej, Australii i Ameryce Południowej. Tę część książki otwiera artykuł Barbary Topolskiej „Kresy” i „Kresowiaci” – *polskie dziedzictwo wschodniego pogranicza europejskiej cywilizacji*, w którym autorka analizuje pojęcie „kresy” pojawiające się w polskiej literaturze naukowej już w XIX wieku, jako wschodnie pogranicze kulturowe – obszar mieszania się kultur z przewagą polskości. Polskość oznaczała obronę polskiego języka i polskich tradycji, które podejmowane były na tym pograniczu przez liczne towarzystwa oświatowe, naukowe, kulturalne i wyznaniowe. W tej części książki znalazły się też materiały dotyczące powojennych przesiedleń Polaków ze Związku Radzieckiego na Krym, w tym przesiedleń tzw. dzieci perskich ewakuowanych z obszarów ZSRR poprzez Iran i Indie do Nowej Zelandii. Zamieszczone zostały również teksty traktujące o roli i znaczeniu wybitnych Polaków (w różny sposób powiązanych z Kresami), którzy w okresie powojennym trafili do Europy Zachodniej, i tam w środowisku polskiej emigracji niepodległościowej brali udział w rozwoju życia politycznego i społecznego, oraz w pielęgnowaniu polskiej kultury. Na szczególną uwagę zasługują teksty poświęcone Ryszardowi Kaczorowskiemu – ostatniemu prezydentowi Rzeczypospolitej na uchodźstwie, Irenie Anders (autorstwa Barbary Kubis) i Marii Reyowej – właścicielce zamku Montresor we Francji (autorstwa Agaty Kalinowskiej-Bouvy) oraz kresowianom w Zagłębiu Ruhry (autorstwa Krystyny Leonowicz-Babiak).

W drugiej części publikacji – *Kresowianie w kulturze świata* – zamieszczone zostały teksty biograficzne o kresowiakach, których wojenne losy rzuciły na obczyznę. Otwierają ją interesujący artykuł autorstwa Marii Kalczyńskiej, w którym na podstawie biogramów zamieszczonych w *Encyklopedii polskiej emigracji i Polonii* (Dopierała 2003–2005) przedstawione zostały biogramy kilkunastu kresowian, w szczególności sposób zasłużonych w dziejach polskiej emigracji i Polonii w świecie. Wśród nich znaleźli się przedstawiciele duchowieństwa, dyplomacji, generalicji, uczonych – przedstawiciele nauk humanistycznych i technicznych, ludzie pióra i artystów.

Szczególną uwagę w tej części publikacji przykuwają teksty: Kazimiery Jaworskiej o kardynale Władysławie Rubinie – delegacie prymasa Polski sprawującego opiekę nad emigracją i polskim uchodźstwem; Roberta Wawrzenieckiego o Eustachym Kajetanie Sapieszcie i jego synu Eustachym Sewerynie – przedstawicielach wpływowego kresowego rodu, których wojenne losy rzuciły do Kenii, gdzie budowali domy, drogi, uprawiali kawę i wydobywali drogocenne kamienie, ale przede wszystkim podtrzymywali polskie tradycje, język i wiarę katolicką; Jerzego Hickiewicza i Wiesława Michalskiego o Włodzimierzu Krukowskim – wybitnym polskim elektryku–metrologu i jego uczniach, profesorze Politechniki Lwowskiej, zamordowanym wraz z innymi lwowskimi profesorami przez gestapo na Wzgórzach Wuleckich w lipcu 1941 r.

W tej części książki znalazły się również teksty: Aleksandry Ziółkowskiej-Boehm – materiał przyczynkarski o kresowiakach zamieszkałych w Stanach Zjednoczonych i w Argentynie; Andrzeja Pomiana – publicysty Radia Wolna Europa, poety Janusza Ichnatowicza, hubalczyka Romana Rodziewicza – przyjaciela Melchiora Wańkowicza. Poznajemy również dokonania w rozwoju życia kulturalnego osiadłej w Londynie artystki i poetki Beaty Obertyńskiej (autorstwa Anny Rajchel), lwowianki Wandy Stachiewicz – kustosa biblioteki polskiej w Montrealu (Piotr Lechowski), uczonego i leśnika Władysława Płońskiego z Kanady (Andrzej Skibniewski) oraz architekta Mariana Hełm-Pirgo zamieszkałego w Londynie (Eugeniusz S. Kruszewski). Refleksjami o życiu kresowian na obczyźnie, tęsknocie za utraconą ojczyzną podzielili się też w swych krótkich materiałach Leokadia Komaiszko z Belgii i Zbigniew Kosecki z Niemiec.

Książkę *Kresowianie na świecie* kończy tekst Adama Wiercińskiego zamieszczony jako appendix. Jest to wyróżniający się spośród innych zamieszczonych w tej publikacji esej *O rzekomej kresomanii*, w którym autor przeciwstawia się pogładowi lansowanemu przez francuskiego historyka i sławistę Daniela Beuvoisa, jakoby w polskiej nauce zapanowała „szalejąca kresomania”. Wierciński postawił tezę i stara się udowodnić, że przez wiele lat milczenia na temat Kresów, również obecnie w badaniach naukowych i w społecznym dyskursie w tej kwestii jest wiele zaniedbań i przekłamań. Jest to ważny głos w dyskusji co do potrzeby prowadzenia badań nad społecznością kresowian. W ocenie recenzenta powinien on otwierać zbiór tekstów w tej książce.

Zarówno *Kresowianie na Śląsku Opolskim*, jak i *Kresowianie w świecie* napisane są w zasadzie poprawnym, komunikatywnym językiem, chociaż czasami zdarzają się drobne potknięcia językowe (stylistyczne i gramatyczne), a w niektórych tekstach mało zrozumiałe określenia metaforyczne i potoczne zwroty. Trafiają się też – zwłaszcza w pierwszej z omawianych publikacji – błędne zapisy niektórych nazw własnych. Jej redaktorzy dostrzegli jednak te błędy i umieścili dość obszerną erratę, która podaje prawidłowy zapis. Mimo, że redaktorzy publikacji włożyli wiele wysiłku w ujednoczenie tekstów, trudno jednak w tak dużych zbiorach artykułów napisanych przez wielu autorów o uniknięcie błędów. Materiały zamieszczone w tych książkach są wyraźnie zróżnicowane, znajdują się tu zarówno opracowania naukowe, jak i popularnonaukowe, obszerne studia i materiały przyczynkarskie. Walorem obydwu omawianych opracowań monograficznych jest zamieszczenie w nich licznych fotografii, map, wykresów, a także bardzo potrzebnych w tego rodzaju publikacjach – indeksu nazwisk i indeksu miejscowości (w pierwszej) oraz indeksu nazwisk (w drugiej). Warta podkreślenia jest również interesująca i adekwatna do zawartych w nich treści szata graficzna.

Podsumowując, obydwie recenzowane książki należy ocenić jako wiele potrzebne i udane przedsięwzięcia naukowe i popularyzatorskie. Nie tylko zapoznają czytelnika z problematyką kresową, ale mogą także pobudzić do dyskusji nad powojennymi dziejami Śląska Opolskiego jako obszaru wielokulturowego, refleksji nad procesem przenikania i mieszania się wartości kulturowych społeczności kresowej i autochtonicznej ludności tego regionu. Ukazują także wkład kresowiaków w rozwój polskiego, europejskiego i światowego dziedzictwa cywilizacyjnego. Publikacje powinny zachęcić do podejmowania dalszych badań naukowych oraz do debaty społecznej nad problematyką funkcjonowania społeczeństw na polskich i europejskich pograniczach kulturowych. Powinny trafić do szerokiego kręgu czytelniczego, zarówno do historyków, etnologów, socjologów, kulturoznawców, jak również do nauczycieli szkół na poziomie średnim i wyższym, gdzie kształtowana jest wiedza o regionie i społecznościach lokalnych a także o roli Polaków o kresowych korzeniach w przemianach kulturowych we współczesnym świecie.

Literatura:

- Dopierała, K. (red.). (2003-2005). *Encyklopedia polskiej emigracji i Polonii*. Toruń: Oficyna Wydawnicza Kucharski.
- Kalczyńska, M. (red. nauk.). (2013). *Kresowianie na Śląsku Opolskim*. Opole: Wydawnictwo Politechniki Opolskiej.
- Kalczyńska, M., Rostocka, K., Wierciński, A. (red. nauk.). (2013). *Kresowianie na świecie*. Opole: Towarzystwo Naukowo-Społeczno-Kulturalne Polonia-Kresy.